

ACC. N:R M. 15594: 1-11.

Landskap: Blekinge Upptecknare: Gösta H. Dahl, Ronneby
Härad: Medelstadi Berättare: Helma Olofsson
Socken: Ronneby s.m. Berättarens yrke: _____
Uppteckningsår: 1960 Född år 1876 i Ronneby s.m.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Textilerna i hemmet. s. 1-11.

N. No. 163

12/10-60

Skriv endast på denna sida.

NM163
1Mattor

Skurgolv hade man i min hemtrakt i de allra flesta hem ända fram till slutet av 20-talet. I bondgårdarna hade då tidigare förekommit linoleummattor under några år. Dessa var emellertid inte heltäckande, utan endast en "fyrkant, kanske 3X3 m. som låg placerad under bordet i salen. Den tjänstgjorde alltså som enbart prydnad. Köksgolven saknade s.k. korkmattor el. linoleum helt. Men hemvävda trasmattor fanns. Dessa emellertid inte till ett så stort antal att de helt täckte golvet, men man placerade dem i regel från dörren och fram; en annan på tvären o. s. v. gärna på de ställen där man gick eller stod mest. I början av 20-talet började man måla golv, åtminstone köksgolvet. I en mörk färg, gärna mörkbrun. Man menade att golvet längre skulle stå emot smuts och framförallt var det lättare att skura. Trasmattor förekom i vardagsrum och - där sådana fanns - sovrum. Mattorna antingen vävdés i hemmet el. beträffande bönderna, av någon fattig backstusittarekvinna som ofta hade att dra sig fram genom något sådant handarbete på vintrarna. Mattasorna var ofta av kasserade plagg av olika material, bomull, linne el. ylle. Dessa "hemvävda" trasmattor var av utomordentlig kvalitet, hårt slagna och tätvävda, deras livslängd varade inte sällan livet ut. Men de användes endast under vinterhalvåret. Lades på i oktober och avlägsnades före påsk. Därefter tvättades de och hängdes på tork och lades sedan åt sidan till nästa säsong.

Dyrbarare mattor förekom aldrig hos allmogen, varken då eller, man kan gott säga, nu heller. De ekonomiska förutsättningarna saknades. Ryamattor saknades mig veterligen helt. Men under senare tid finns en och annan. Då hänger den ofta på väggen, eftersom den anses alltför ömtålig att "trampa på och smutsa ner".

Gardiner.

Trådgardiner var vanligast, ja, de var helt dominerande i enklare hem, alltså backstusittare och bönder. I rum som hade ordinär storlek var det s. k. långgardiner utan kapp. Gardinerna var uppsatta på en stång över fönstret, en stång som i vardera ändan hade en "knopp" en svarvad tråkula, den hade formen av en flaggstångskula ungefär. På gardinerna var sydda tunnel genom vilken stängen gick. Stängen som också var av trä, var mörkbrun el. svart till färgen. Den fästes ovanom fönstren på krokar inslagna i väggen. I vindskammare hade man ofta korta gardiner, längden hade givetvis fönstrets bredd, höjden varierade men kunde vara så där en fyrtio cm. i allmänhet. Kvalitén var den billigaste tänkbara och var ofta av gamla, kasserade och utnötta gardiner. Sedermera, framemot tjugotalet förfärdigade därtill intresserade och händiga kvinnor andra kvaliteter av gardiner. Man broderade på bomullstyg, eller virkade man. Då slog man på stort och gjorde också tvärkappa med fransar. Tidigare hade man också omtag, sedermera gick man ifrån detta och gardinerna fick fritt fall ända ner till golvet.

Det förhärskande gardinmaterialet var dock "köpgardin- trådgardin och färgen var alltid vit. Gardinen skulle helst vara vackert mönstrad, dock inte för tunn eftersom den måste tåla tvätt många gånger. I stugorna hade man aldrig ombyte; när gardinerna tvättades, som till julen eller midsommaren, fick fönstren vara nakna. Då passade man också på att tvätta och putsa fönstren riktigt ordentligt, under mellantiden var det så och så med den saken. Man tvättade och stärkte gardinerna och "blåade" dem med blåelse så att den vita färgen skulle framträda riktigt vackert och det lyckades man alltid med.

Draperier

Draperier ansågs som något mycket fint och det var inte

ofta man hade det, åtminstone i backstugorna. I en och annan bondgård fanns de och var i så fall hemvävda. Men det var endast hos s. k. fina bönder, nämndemän, riksdagsmän el. dylika som ofta gjorde kalas och alltså ofta hade gäster och fick tillfälle att visa sitt hem för s. k. Bättre folk. Gardinera hade man på den del ställen enbart som prydnad, eftersom dörren fick hänga på sin plats och användes också. På andra ställen hängde man av dörren och lät draperiet delvis täcka ingången. Draperiet upphängdes ungefär likadant som gardinerna, alltså på en trästång, men till skillnaden att på draperiet fanns ingen isydd tunnel utan det gled på stängens medelst ringar. Draperierna förekom i finrummen. I enklare hem började man sätta upp draperier i början av tjugotalet. Ofta förfärdigade man dem själv av samma material som gardinerna. Broderade på linne el. bomullstyg, t. o. m. virkade. Men draperierna var egentligen inte populära. Bostaden var också sådan att dörrar som kunde öppnas och stängas var det mest ändamålsenliga. Ofta saknades eldstad i något rum där det inte heller behövdes eldas och då var det ju bra att stänga ute värmen från det rummet. Byggnadssättet var också så, att man aldrig hade rummen i "fil" utan de gränsade antingen till en "färsta" eller till kök el. ekonomiutrymme av något slag till vilka man inte ville att främmande skulle få insyn. Ett annat och kanske starkt välgående skäl till draperiets impopularitet var att man ansåg denna detalj onödig och arbetskrävande, man hade nog av arbete ändå. Draperiet blev dammigt och smutsigt, fanns det då barn som for omkring och kladdade ner, var draperiet nöjsamt att klättra i och smutsa ner. Dessutom kunde man inte "stänga inne" barnen med ett draperi.

Bonader

Bonader var heller inte så vanligt. Men fanns de, var de broderade på linne eller ~~annat~~ "käfteyg". De förekom mestadels i

i "bättre" arbetarhem, kanske hos en och annan bonde också. Motiven hade ofta deviser eller också saknades motiv och det var enbart deviser. Vanligt: Mitt hem är min lycka, el. mitt hem är min borg. El. också ofta med religiöst innebörd: Tryggare kan ingen vara. Låten barnen komma till mig. Bonaderna var broderade mera sällan vävda i mönster. Bohaderna upphängdes på väggen, gärna över sittsoffan. De hade sin plats i finrummet el. salen och, om sådant fanns, sovrummet. De satt uppe året runt såvida mönstret el. scenen inte alluderade på någon bestämd högtid. Mönstret fick man av någon väninna och de särskilt hädiga och intresserade från någon tidning, t. ex. Allers Familje-Journal. Dottern i huset förfärdigade dem, men var husmodern intresserad och hade tid och ej var för gammal, fyllde hon ut de korta fristunderna med dylik "onyttigt" arbete. Men hon rönt ingen uppskattning härför av man/folket, tvärtom kunde hon få kladder. Ty ett arbete som icke gav materiell lön för mödan var av ondo.

Bördets utrustning

Före 20-talet kan jag inte minnas att köksborden i de enklare hemmen hade någon bordduk. Måltiden serverades på ett slagbord, "flöjlaboe" som man torkade rent efter måltiden. Varje lördag skurades det med skarpt såpvatten, åtminstone i mitt hem. Bordet var trävitt i allmänhet men också målade bord förekom naturligtvis. Men på borden i de övriga rummen hade man åtminstone under sön- och helgdagar duk på bordet. Den var alltid av tyg, broderad, virkad el. hemvävd. Till måltid användes alltid helt vittlinneduk, men det förekom endast när det var främmande eller under julhögtiden då man åt i rummet och aldrig i köket. Åtminstone backstusittarna höll styvt på att fira högtiden på ett annorlunda sätt = bänderna hade svårare att skapa den air av högtid som fanns i de enklare hemmen, varför kan jag inte förklara här.

Emellertid när vaxduken kom till fann den väg även till fat-

51

tigare hem. Frammot 20-talet fanns den i regel på de flesta köksbord i stugorna. Bönderna var naturligtvis på grund av sin bättre ekonomiska situation några år före. På borden i finrummen kom den emellertid aldrig, den ansågs för billig och "simpel"

Bordduken, då det gällde köksbordet var alltid stor nog att täcka hela bordet. Däremot kunde bordet i finrummet få nöja sig med en duk av mindre format. Skulle det vara fint riktigt lade man en bordlöpare över duken, bordlöpare skulle vara av samma mönster som duken helst och den skulle ligga antingen snett över bordet, tvärs detta eller gå i längdriktning. Duken kunde vara virkad, vilket ansågs särskilt anmärkningsvärt eftersom det vittnade om husmoderns flit och möda (att virka en stor duk tog lång tid) och därtill om en viss om inte direkt konstnärlig begåvning så dock konstskicklighet. Servetter användes nästan aldrig, inte ens på kalasen. Det är först då pappersservitetterna började framträda som servietten blev aktuell på fester och tillställningar. Numera användes nästan uteslutande pappersservietter om servietter över huvud taget användes. Naturligtvis hade man en liten tyglapp i kaffaten, den var av tyg, bomulls och ofta broderad med någon liten blomslinga kanske också namnad med ägarinnans initialer.

Vid bjudningar användes dräll och damast. Det lilla som fanns av dessa saker var även i de enklare hemmen av yppersta kvalitet. Men efter 20-talet sjönk denna samtidigt som de ekonomiska betingelserna visade tendens att bli bättre. Man fick litet pengar att köpa för och då började industrialstren på allvar komma in i bilden.

De vanligaste möblerna i ett hem var skänk, byrå, utdragssoffa och ett antal stolar, pinnstolar. På skänken hade man en tygduk, den täckte inte helt ytan, kanske inte ens hälften utan

blott en liten del. Den kunde vara av olika sorters tyg, men oftast av bomull. Den var ofta broderad och hade spets, men också enklare arbetad. Motiven var blommor och blader. Ibland hade den hålsöm. Dessa dukar kallades med rätt eller orätt lysdukar.

På träsoffans eller sittsoffans ryggstöd hängde man oftast en liten duk, helst virkad, stod soffan invid ett fönster syntes alltså inte den trävita ryggstödet omålade och kanske skavanka sida genom fönstret alltså, men då var inte bara därför man hade duken på ryggstödet, det var modet. På byrån hade man duk av samma format och typ som på skänken. Polerade möbler fanns inte i de enklare hemmen. De var istället ofta målade i någon färg som skulle föreställa björk eller ek. Dukar lade man på oberoende av möblernas utförande, färg eller modell. Men fick man ett nytt möblemang, polerat och fint, blev dukarna av mindre format. På slutet av 20-talet nöjde man sig då med bara en liten "tablett" på bordsskivan, eller en löpare - den blanka, fina bordsskivan uppmärksammades bättre då. Men långt tidigare köptes det sällan fabriksgjorda möbler. De nygifta kom över möbler på auktion, begagnade alltså, eller beställda en pjäs av någon bysnickare, det kunde vara skänk, byrå eller bord el. dyl. Denna snickare tillverkade också speglar, dessa speglar av bra nog stort format, som alltid hade sin plats på byrån.

Möbler kuddar och dynor

Och möblerna i de allra enklaste hemmen var aldrig stoppade. Det kunde visserligen finnas en och annan sittsoffa köpt på auktion, men som regel var allg av naket trä, nödtorftigt målat men inte mer.

Den första stoppade möbeln var alltid en sittsoffa. Den var ofta klädd med plysch i grön färgton, kanske fantasimönstrad i rostbrunt och svart. Ryggstödet var högt och vackert snidat

med "toppstycke". Den var av "system utdragssoffa" och i den kunde ligga två personer. Finsoffan stod alltid i finrummet och användes aldrig för de hemmavarande att ligga eller sitta i, man var rädd för att den skulle smutsas ner. Senare hände det att man, som det hette, lät klä en vanlig utdragssoffa. Med pegamoid Den blev genast litet värdefullare och ändamålsenligare då man inte behövde vara så rädd om den. Den var tålig och kunde tvättas, barnen kunde också få sitta på den, om de höll sig lugna och satt still. Stoppningen var sannolikt av träull helt igenom. Sittsofforna hade resärer, åtminstone i sitsen, dyrare hade det även i ryggstödet. I burgnare hus hade man skinnklädda möbler. Det hade ofta sin plats i den s. k. matsalen. Ett slag var det mycket populärt med korgstolar. I min hemtrakt förekom det ofta på 20-talet att korgstolen var den vanligaste presentartikeln på femtioårsdagen. Den var gjord av rotting och på sitsen låg en dyna klädd med skinn. Korgstolarna varierade i pris men det vanligaste var femtio kronor, men det fanns några billigare, i så fall var den mindre stabil. Hade man bättre råd köptes en skinnfåtölj, En sådan gick på 150 kronor och den fanns nästan i varje bondgård, hos skolläraren och naturligtvis prästen. Men detta var en sak som backstusittarna och de fattigare bönderna blott kunde önska sig.

Lösa kuddar som prydnadsföremål var ganska vanliga, dock inte i de fattigare stugorna. I hem, där kvinnan var mycket huslig och intresserad för heminredning, om hon var rik eller fattig, fanns tydliga spår av detta intresse i form av handarbeten av olika slag, virkade, knypplade, broderade, stickade ting som prydde väggar och möbler. Däribland också kuddar. Dessa saker var nästan alltid tillverkade i hemmet med undantag av materialet, som köptes antingen i butik i stan eller av någon kringvandrande försäljare, långt tillbaka i tiden var det sistnämnda det vanligaste. Kuddarna placerades givetvis i sittsoffan, ald-

rig på någon träsoffa, där den skulle ha varit malplacerade Kuddarna kunde vara av plysch, av linne, broderade på bomullstygg.

Sängutrustning

Familjen låg i vanliga utdragssoffor och i sängar. Vid sekelskiftet förekom sängar som liknade utdragssoffor och drogs också ut på samma sätt, men skillnaden låg däri, att dessa sängar hade ett högt "toppstykke" istället för soffans ryggstöd som visserligen var stort och åbakigt men i alla fall inte så högt. Dessa sängar hade alltså likt soffan bara en del att dra ut. Men sängarna rymde två vuxna och ett barn. I backstugorna hade man som regel endast en säng. De andra sängplatserna var utdragssoffor, alltså med lock. Detta lock fick ofta tjänstgöra som bakkbord, man placerade kakorna på locket innan de gräddades. Sofflocket fick också tjänstgöra som likbår då någon stod lik i huset tills kista hunnit anskaffas. Seden var ju att personen som dött icke fick ligga i sotsängen utan omedelbart placerades i något rum som sällan användes. Man lade locket på ett par stolar. och fick på så sätt en bår eller katafalk om man så vill säga. Fanns det många barn i familjen var sängplatserna och sängutrustningen ett problem, det kunde ju heller inte lösas utan pengar och för den tiden stora pengar. Därför låg man litet hur som helst. Fyra ungar kunde placeras i en soffa. De låg då "skavföttes" som det hette. Två och två med huvudena åt vardera hållet i soffans längdriktning naturligtvis. De fick alltså dela täcket och istället för huvudkuddar fick några lägga t. ex. några skrymmande plagg, som en ytterrock el. dyl. I de allra fattigaste hemmen saknades lakan helt. I de bättre situerade nöjde man sig med ett underlakan, aldrig stod det råd med överlakan. Oftast hade man inte ens kuddvar. Sängmadrasen utgjordes av bolstervar sytt som en säck vilken sedan fyll-

des med hackad halm, helst då råg- eller havrehalm. Halmen i dessa madrasser smulades småningom sönder till "böcha", till agnar och måste bytas. Detta gjorde man ungefär två el. tre gånger om året. Kuddarna "putorna" var stora och avsedda för två eller ev. tre personer. De var stoppade med hönsfjäder och i många fall så gamla (ärvda el. inköpta på auktion) att fjädern var alldeles söndermalen. Jag skulle tro att det fanns sådana kuddar som fick bli ett halvt sekel gamla! Fjädern var dyr så ock bolstervaret. Dessutom försummade man ofta denna detalj i hemmets utrustning. Det var inte så noga med hur man låg, var man trött sov man hur hårt och obekvämt som helst. Och man var trött. Sängbotten utgjordes av bräder, alltså även i den ombeskrivna sittsoffan. Ingenting låg inunder madrassen som, när den blivit litet "nerliggen" formade sig ganska väl efter kroppens konturer och var allt annat än obekvämt att ligga på. Bolstervaret var av hemvävt slag isynnerhet i bondehemmen, där man också låg renare och bättre. Där förekom "bolster" inte endast som huvudkuddar utan även som madrass. Detta gäller givetvis de bugnare bönderna. Bolstren ~~av~~ stoppade med hönsfjäder, någon enstaka gång kanske fanns dun.

På halmmadrasser låg folk på min bygd fram emot trettiotalet. Då ändrade man ju också liggplatserna - utdragssoffan flyttades ut till köket och blev "köksoffa". De nya madrasserna krävde ett helt annat underlag än halmmadrassen, som i sig själv var "fjädrande" och relativt mjuk att ligga på. Efter den långa, soffliknande sängen, kom emellertid en säng av annan typ. Den var kort och drogs ut i flera delar, jag tror en tre el. fyra. Den placerades ibland i ett hörn och bäddades upp om morgnarna. I den placerades alla sängkläderna man använde liksom man hade gjort tidigare i den långa, soffliknande sängen. Den nyare typen av säng var rikt utsirad, hade speglar i framstycket och högt, mycket högt "toppstykke". I den placerades

som sagt sängkläderna som sedan täcktes med ett "sängtäcke", sängöverkast. Dessa sängtäcken var ofta virkade och hade fransar, men det fanns gamla kvinnor som gick omkring och sålde sängtäcken med intressanta motiv. De var i bottenfärgen röda eller blå. Motiven var ofta bibliskt-pastorala, med herdor och herdinnor, får och åsnor, palmer och minareter och moskéer. Sängöverkasterna hade fransar och var som alltid präktig kvalitet och hart när outslitliga. På denna sälunda uppbäddade säng kunde man ibland få se en prydnadskudde. Den kunde tas i anspråk av huskatten som alltid tog och fick ta sin siesta på sängen i hem där man var kattälskare, vill säga. I många fattiga hem fick det räcka med en vanlig gråfilt som sängöverkast åtminstone till vardags - katten smutsade ner, och ungarerna, som gärna ville uppehålla sig i sängen, inte mindre. Det vita sängöverkastet var emellertid det vanligaste. Det hade fransar och köptes i butik, det var när folk började få litet pengar att röra sig med.

Lakansväven var av det vanliga slaget som nu finns i handeln. Men för att spara, köpte man metervera oblekt och sydde själv eller lät en billig sömmerska sy lakanen. Det kunde då också bli övertyg till kuddvar, när man ansåg sig ha råd med detta. Lakanen täckte alltid hela bädden. Inget annat material till lakan eller kuddvar förekom.

Täcken var vanliga sticktäcken. Förr i tiden fanns hemstickerskor som stickade täckena. Det var före första världskriget, alltså i början av detta århundrade. Täckena var för den tiden mycket dyra och fick vara i flera decennier. När de började bli för smutsiga, kläddes de över av sömmerskan och blev såsom nya, bara med den skillnaden att de blev tyngre och "bolsigare" men kanske varmare i gengäld. Sömmerskan eller stickerskan fick då ofta "fylla på" litet vadd, rentav karda ut bomullen och fördela den. Det var i allmänhet lapptäcken, alltså sydda av ett flertal smålappar, c:a 10 å 15 cm i diameter. Satin var materialet. Duntäcken var sällsynta i "van-

liga "hem. Det vanliga var stickade vaddtäckten.

Sängplatserna var aldrig bäddade till liggning under dagen. Man "bäddade upp" på morgnarna, och bäddade sängarna om kvällen. I bondgårdarna fanns däremot ett särskilt sovrum i regel. Där stod sängarna bäddade hela tiden. Som bönderna var oerhört mycket bättre situerade ekonomiskt var deras standard även i detta avseende skyhögt över "de fattiga", backstusittarnas. Där man ofta låg i paltor och gjorde allt för att skyla denna misär genom att packa ihop sängkläderna i en stor säng som sedan dolde med ett skynke, sängtäckte eller filt.

Övriga textilier.

Handdukar såväl andra textilier i de fattigare hemmen var få, av vissa slag helt obefintliga. I flertalet stugor var ett halvt dussin handdukar det vanliga, inte flera. Dukarna var också få. Man slog på det man hade i det oändliga. Handdukarna som tidigare var av stark, hemvävd kvalitet, likaså lakanen kunde också vara mycket länge vid den tidens skonsamma tvättmetoder. Men det fanns dock hem, där man försökte pryda och omge sig med också andra ting än de rent nödvändiga. Sålunda sydde man och hade brickhållare på väggen i rummet - i matsalen. Tidningsväskor av broderat tyg, halvlinne, eller filt eller annat tyg. Disktrasorna tog man oftast av gamla kasserade underkläder - givetvis bykta och rentvättade innan de togs i bruk. Som vardagshanddukar (att torka sig om händerna med) användes ofta rengjorde ituskurna säckar, helst mjölsäckar, som var av halvlinne eller bomull. Grytlappar användes mera sällan och sällan såg man något fruntimmer som satt och gjorde arbete på dylika ting~~ar~~ - man hade ju kasserat, oanvändbart material från gamla plagg. När det ströks plagg, lade man en filt eller schal som underlag, därefter ett lakan eller duk att stryka på. När elektriciteten kom till byn blev det aktuell med att virka lampskärmar - det var i mitten av 20-talet.